

Brief van de maand juni/juli 2011

'Ik heb een heel mooi apie voor haar gehad' Beschaafde omgangstaal: apie of aapje?

Dat het postverkeer over zee in de achttiende eeuw soms wat problematisch verliep, lijdt geen twijfel. In veel brieven vinden we gemopper, want waarom schrijft de ander toch niet? Zo'n soort klacht vinden we wel heel speels verwoord in een brief uit januari 1781 van Maria Le Jeune-Huurman. Vanuit Sint-Eustatius schrijft zij op schertsende toon aan haar zus Margo in Amsterdam:

Kuhnert, 1927:
Dwergmeerkat

Al weer een brief sonder dat hy di[e]nd tot antwoor[d] op uE misieve. Margo, Margo, wat bind gy stouyt, wat moit [moet] ik dinke [denke] dat ik geen tyding van u hoor. Gy bind den heele dag met de pen in de hand en daar skiet geen een reegel voor myn over [...] Te voore sond gy myn nog cranten, comedy, post-ryders [maandblad] of eenige andere boeken, ook eenige ingelyd [ingelegde] groente of i[et]s van Eropa, maar tans is het spit af [mi is het mis].

Maria laat zich echter niet kennen, zij zal geen 'kwaat met kwaat vergelden' en stuurt haar zuster toch wat presentjes: oorringen voor het nieuwe jaar, een hondje om zich mee te amuseren en een kelder (kistje met flessen) rum om vrolijk van te worden. Dat veel post in verkeerde handen viel, zal destijds beslist voor nogal wat onbegrip tussen vrienden en familieleden hebben gezorgd. Helaas voor Maria en Margo is ook deze brief met inhoud - oorringen, een hond en heel wat rum - in handen van Engelse kapers gevallen.

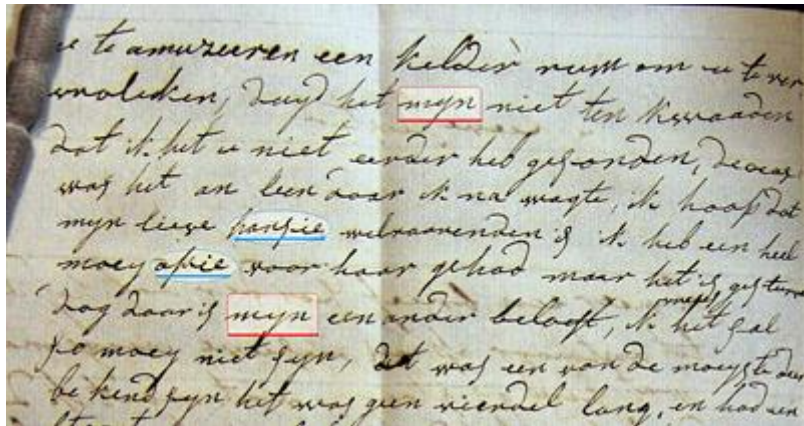
Benjamin Marshall, 1804: Famous Bull and Terrier Dustman

Met deze brief wordt een hond per schip naar Amsterdam gestuurd en dat was voor ons een verrassing. Regelmatig komen we in brieven verzoeken om aapjes en papegaaien tegen, maar kennelijk werd er ook vanuit de Republiek om hondjes gevraagd. Het hondentransport verliep trouwens vice versa, want verderop in de brief blijkt dat Maria zelf ook vanuit Amsterdam een hond heeft ontvangen. Dat zal vast een waakhond geweest zijn, want zij geeft hem de naam 'wagter'. Het was ook nog de bedoeling dat er een 'apie' [aapje] naar huis gestuurd zou worden voor Margo's dochter Hansie, maar dat is overleden nadat het een half uur in de zon heeft gestaan. Daar kunnen sommige aapjes niet tegen... Het is jammer, want dat 'apie' was 'een van de moeyste daer bekend syn, [...] en had een staart van een el [rond de 70 cm] lang, en met gesigt dat veel na een c[h]inees geleck'. We vinden trouwens nog

meer dierenleed in deze brief: Maria's 'moeye hartte besie [een soort hert]' is dood gebeten door twee honden van de burens.

Het taalgebruik van Maria Huurman

Apie, hondie, Hansie, harttebesie, susie, kusies: wie Transcriptie brief Maria Le Jeune-Huurman leest, ziet dat zij consequent verkleinwoorden gebruikt die eindigen op *-ie*. Dat is een verkleinvorm die we tegenwoordig nog wel in spreektaal horen, maar die we niet zo snel op zullen schrijven, omdat het naar onze huidige normen geen beschaafd Nederlands is. Voor we nu de conclusie trekken dat deze verkleinvorm eind achttiende eeuw blijkbaar wél geaccepteerd was in schrijftaal, slaan we er wat grammatica's op na. Hoe dacht men er eigenlijk over in Maria's tijd? In die grammatica's wordt deze *ie*-variant echter niet genoemd en verkleinwoorden van het type *apie* en *kusie* komen ook niet of nauwelijks voor in gedrukte teksten. De achttiende-eeuwse norm lijkt dus opvallend veel op de onze: je schrijft niet *apie*, maar *aapje*! Aangezien Maria alleen maar deze *ie*-vorm gebruikt, zal het voor haar een gewone verkleinvorm zijn geweest die zij in spreektaal, maar ook in de schriftelijke omgangstaal met haar zus kan gebruiken.

Deel van een briefblad met daarin omkaderd verkleinvormen en het persoonlijk voornaamwoord 'myn'

Hetzelfde geldt voor Maria's variatie tussen *mij* en *mijn*, zij schrijft: 'daar is myn een ander belooft', 'schryft myn so wat ter van', 'geeft haar 1000 kusies voor myn' etc. Al in de zeventiende eeuw was dit gebruik van *mijn* gestigmatiseerd en de vertalers van de Statenbijbel (1637) schrijven het zelfs toe aan het lagere volk. Maria legt desalniettemin een duidelijke voorkeur voor *mijn* aan de dag, want we komen het elf keer tegen in haar brief, tegenover slechts twee keer *mij*. Behoorde Maria dan misschien tot het lagere volk? Dat kunnen we snel ontcrachten: Maria is getrouwd met Alexander Le Jeune die als secretaris van de West Indische Compagnie (WIC) op Sint-Eustatius werkt. De man van haar zuster Margo is Mr. Jan Frederik Berewout, bewindhebber van diezelfde WIC. Dit echtpaar heeft op 7 augustus 1776 in Amsterdam hun dochter Johanna Frederica laten dopen, de Hansie voor wie het aapje bestemd was. We verkeren dus bij zowel briefschrijfster als geadresseerde in de hogere kringen van de achttiende-eeuwse Republiek en daarmee geeft Maria's brief ons een inkijkje in hun taalgebruik. En zoals blijkt, is dat lang niet altijd het gestandaardiseerde Nederlands. Het *Brieven als Buit*-corpus biedt dan ook niet alleen voor het eerst inzicht in het taalgebruik van mensen uit de lagere en middenklassen, maar het werpt ook nieuw licht op de omgangstaal in de hogere kringen.

De brief van Maria Le Jeune-Huurman bevindt zich in HCA 30-348. Een eerste transcriptie werd binnen Wikiscripta Neerlandica gemaakt door Roland de Bonth. De toelichting bij deze brief van de maand werd verzorgd door Tanja Simons.

Bijlagen

Transcriptie brief Maria Le Jeune-Huurman

In deze transcriptie is het hoofdlettergebruik en de interpunctie aangepast aan het hedendaagse gebruik. Voor de leesbaarheid zijn afbreekstreepjes toegevoegd. Samenstellingen en afleidingen, die in deze brief soms los van elkaar worden geschreven, zijn steeds aan elkaar geschreven.

Mevrouw
Mevrouw M: Berewouth
te
Amsterdam
Per Couvert
per t schip Neptunus
Captⁿ
Swerus Alm
D: G: G:¹

[p. 1]

Lieve suster,
Alweer een brief sonder dat hy di[e]nd
tot antwoord[d] op uE[dele] misieve. Margo, Margo,
wat bind² gy stouyt, wat moit³ ik dinke[n]⁴
dat ik geen tyding van u hoor. Gy bind
den heele dag met de pen in de hand en
daar sckiet geen een reegel voor myn
over. Een⁵ plaa[t]s dat onse vrien[d]schap ver-
mee[r]derd sou hebben met de rijs di[e] ik in
Holland heb gedaan, so schynd hy verminder[d].
Tevoore[n] sond gy myn nog cranten, comedy,
postryders⁶ of eenige andere boeken, ook eeni-
ge ingelyd[e]⁷ groente of i[et]s van E[u]ropa, maar
tans is het spit af.⁸ Wel, het is goed, ik sal geen
kwaat met kwaat vergelden, primo een paar
ooringe[n] voor u[w] nieuwyjaar, een hoendie⁹ om

[p. 2]

u te amuzeeren, een kelder¹⁰ rum om u te vervrolicken.
Duyd het myn niet ten kwaaden
dat ik het u niet eerder heb gesonden, de ocasi[e]
was het anleen¹¹ daar ik na wagte. Ik hoop dat
myn lieve Hansie welvaarenden is. Ik heb een heel
moey apie voor haar gehad, maar het is gesturve[n],
dog daar is myn een ander belooft. Ik vrees het sal
so moey niet syn. Dat was een van de moeyste daer
bekend syn: het was geen vierdel¹² lang, en had een
staart van een el¹³ lang, en met [een] gesigt dat veel na een

¹ D.G.G.: Die God Geleide. De hele adressering is in een andere hand (van de echtgenoot vermoedelijk) geschreven.

² *bind*: ben.

³ *moit*: moet.

⁴ *dinke*: denken.

⁵ *Een*: bedoeld wordt: in.

⁶ *postryders*: maandbladen.

⁷ *ingelyd*: ingelegde.

⁸ *tans is het spit af*: vermoedelijk heeft dit te maken met de uitdrukking het spit ligt in de asch (WNT) met als betekenis: het is helemaal mis.

⁹ *hoendie*: hondje.

¹⁰ *kelder*: kist met overeind staande flessen.

¹¹ *anleen*: lees alleen.

¹² *vierdel*: oude maat (zie WNT: vierdeel).

c[h]inees geleek. Het was he[e]l delekat.¹⁴ Van een half-
veer uur in de son te staan is het gesturve[n]. Myn
moeye harttebesie¹⁵ is verleden week dood gebeten
door twe[e] honden van myn bureen.
A[h], van honden gesproken, ik bedank u voor
Wagter, de naam van myn hond,¹⁶ of de hond di[e] uE[dele] myn heeft gesonden.
Hy is volkooome[n] na myn sien.¹⁷ Ik hoop dat
u het hondie dat ik u send na[ar] genoeg[e] sal
syn. Dog ik beloof u E[dele] nog een moeyier, maar
tyd. Ik hoop u sal u selve beeter hebben
gediverte[e]r[d]¹⁸ met narren¹⁹ als verleden jaar.
Schryft myn so wat ter van. Ik hoop de

[p. 3]

afaren²⁰ nog so 2 a 3 yaren maggen blyven
doorgaan. Susie lief, wat is alles hier veranderd.
Tans verlang ik veel meer als ouijt²¹ tevooren
na Holland. De klyne Hans trekt myn dagelyks.
Geeft haar 1000 kusies voor myn, alsmeden u[w]
man en yuffrouw Rika. Groet alle bekenden die
na[ar] myn vraage[n]. Lat ik dog²² in a[a]ndenken pla[at]s
hebben. Weest verseekert als het niet en was dat
ik so wynig tyd heb, ik souw geen schip onbeswanger
van myn brieven laate[n] vertrekken.
Ik ben nog besig met de timmerlieden.
Myn lieve susie, laat tog no[o]yd bouwen,
de timerli[e]den sein al so lastig als seer oogen.²³
Dn²⁴ myne syn nog niet regt in order, so dat
u myn niet kwalyk neeme dat ik afbre[e]k, onder
toe wensigen van 's hemels seeg[e]n, en weest verseekert²⁵
van myn opregt[e] suysterlyken liefden.

St Eustatius
30 yan[u]war[i] 1781

Lieve suster,
uEde[le] liefhebbende suster tot
ter dood, M: Le Jeune

[p. 4]

Susie lief, hoe komd dat ik geen beschyd²⁶ heb gekreege[n]
op de stof di[e] ik by u laate[n] sien heb voor yuffrouw
Cuvelie. He[e]ft u man de suyker niet ontvange[n]?
Waarom myn dan niet geschreeve[n] als gy het hebt
ontvange[n]? Houw het geld maar, sy is getrouwt en

¹³ *el*: oude lengtemaat, ongeveer 70 cm.

¹⁴ *delekat*: delicaat, teer.

¹⁵ *harttebesie*: vermoedelijk een soort hert (zie WNT hartebeest)

¹⁶ *de naam van myn hond*: toevoeging in de linker marge. Verwijst met een kruisje naar wagter.

¹⁷ *sien*: zin.

¹⁸ *gedivertter*: vermaakt.

¹⁹ *narren*: kan zowel betekenen: 'met de (n)arreslee rijden', als 'gek doen'(zie WNT). De eerste betekenis ligt hier, gezien het winterseizoen, meer voor de hand.

²⁰ *afaren*: affaires, zaken.

²¹ *ouijt*: ooit.

²² *dog*: toch.

²³ *i* pijnlijke ogen.

²⁴ *Dn*: vermoedelijk wordt bedoeld: 'De' of 'En'.

²⁵ *verseekert*: het laatste deel is klein geschreven zodat het op de pagina past.

²⁶ *beschyd*: antwoord.

heeft nu geen sey[de] nodig, maar schryft my hoeveel
de som bedraagd, dan sal ik se hier voldoen.
U Edel[e] sal den sl[e]utel van de rum²⁷ overhandig[d] worden door
een heer die u het hoentie sal overhandigen.
Hy heeft het my beloofd wel op te passen. Gistere[n]
heb ik een heer doen verwonderd blyve[n]. Hy dogt
myn siende, mevrouw Berewout te sien. Het
was mynheer Insinger²⁸ van st toma²⁹ di[e] de derule³⁰ over
de plantages hyd.³¹ Ik hoop u sal het niet kwalyk
neeme dat ik u lastig val met de 2 kelders te
besorgen an syn adres.
Adie[u] lieve suster, kust
Hansie tog voor myn,
M L Jeune

²⁷ van de rum – interlineaire toegevoeging boven de regel.

²⁸ Deze eigennaam is duidelijk in een andere hand (van de echtgenoot) geschreven.

²⁹ st toma: vermoedelijk wordt bedoeld: St. Thomas (naburig eiland).

³⁰ derule: onzekere lezing, kan ook deveele zijn. Misschien wordt bedoeld: beveele. Het gaat in ieder geval om een heer die de baas of opzichter is van plantages op St. Thomas.

³¹ hyd: heeft